

Sensul variabil al locuțiunilor adverbiale în *veci*, *pe veci* în epitafurile de la Săpânța și în textul biblic

Monica TIMOFTE

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, România

monica.timofte@litere.usv.ro

Abstract: The present paper is the second part of a study on the lexical meaning developed by the adverbial phrases *în veci(e)/ pe veci(e)* (*for ever/ forever*) as used in the epitaphs of the The Merry Cemetery in Săpânța. The contexts in which they appear favour the decription of their lexical meanings in close connection with the semantics they have in the religious language of the Bible which we examine here.

Keywords: *în veci(e)/ pe veci(e)* (*for ever/ forever*), *lexical meaning*, [+ *limited/ unlimited meaning*] *semantic feature, variable semantics, Bible language vs. church language, religious style of language.*

§1. Introducere-argument.

Articolul de față constituie partea a doua a studiului asupra lexicului epitafurilor din „veselul” cimitir maramureșean. În prima parte a studiului [Timofte, 2021: 85-92], am început o analiză a sensului *lexical* dezvoltat de locuțiunile adverbiale *în veci(e)/ pe veci(e)*, întrebuințate recurent în versurile funebre din Maramureș. Analiza faptelor de limbă¹ a urmărit următoarele etape de lucru:

– Stabilirea *valențelor semantice* (§1. și §4.) înregistrate de lucrările de specialitate DLR, MDA2 (2010), DLRLC (1955-1957) pentru adverbele perifrastice *în veci(e)/ pe veci(e)*. Din perspectiva obiectivului urmărit de lucrarea noastră, sinteza sensurilor înregistrate de dicționare arată că sensul infinit („durată nelimitată în viitor, etern”) este specific limbajului bisericesc/ religios *vs.* sensul finit („durată limitată de timp, durată egală cu existența pămîntească a omului”) este specific variantei populare a limbii.

– Formularea unei *ipoteze de cercetare* (§2.): în acest scop, am luat în considerare faptul că încadrarea funcțională a epitafului la stilul *beletristic* (varianta populară) este marcată de apropierea de stilul religios, prin prezența numărului mare de elemente lexicale preluate din acesta din urmă. Așadar, avînd în vedere acest aspect, ipoteza de cercetare a formulat, în mod logic, asumția că apropierea

---

¹ Materialul faptic este extras din *Crucile de la Săpânța. o colecție de epitafuli din veselul cimitir maramureșean*, culese și comentate de Roxana Mihalcea, Editura All, București, 2017. Pentru sensul altor perifrize din spațiul creștin, vezi Monica Bilauca, *Termeni creștini în frazeologia românească*, Editura Universității din Suceava, 2008.

epitafului, la nivel lexical, de stilul religios trebuie să aibă drept consecință folosirea locuțiunilor *în veci/ pe veci* cu sensul lexical specific limbajului religios: „durată nelimitată în viitor, etern”, deci sens temporal [+nelimitat].

– Analiza faptelor de limbă din întregul corpus de texte investigat a adus la lumină o *statistică surprinzătoare* în raport cu ipoteza formulată (§3.): în cele 526 de epitafuri, adverbele temporale *în veci/ pe veci* au 64 de ocurențe, împărțite după trăsătura semantică astfel: 63 [+ limitat] vs. 1 [+ nelimitat] temporal. Așadar, deși împrumutate din limbajul religios, *sensul lexical infinit/ [+ nelimitat temporal]*, specific *limbajului bisericesc/ religios*, apare o *singură dată*, iar *sensul finit/ [+ limitat temporal]* este actualizat *aproape în totalitate!* Concluzia pe care o impune analiza statistică a faptelor de limbă e contradictorie cu raționamentul implicat în ipoteza de lucru: dacă *în veci/ pe veci* (stil religios) = [+ durată nelimitată], atunci *în veci/ pe veci* (stil beletristic, varianta populară, dar lexic în context religios) = tot [+ durată nelimitată].

– *Explicarea contradicției* (§4.) constând în actualizarea aproape în exclusivitate a sensului finit temporal al lexemelor împrumutate din stilul religios *în veci/ pe veci* în epitafurile de la Săpînța pare a fi consecventă cu disocierea semantică făcută de dicționare: sensul finit corespunde registrului popular și regional vs. sensul infinit, limbajului religios. Epitafurile aparțin registrului popular al limbii, prin urmare sensul finit al cuvintelor *în veci/ pe veci* este de așteptat să aibă o proporție statistică dominantă. Explicația aceasta, deși atractivă prin simplitate, oferă doar o soluție aparentă – căci ea naște două neajunsuri care trebuie clarificate: a) lexemele temporale din epitafurile maramureșene sînt *nu doar împrumutate din limbajul religios*, ci, în cea mai mare parte, sînt *și folosite în context religios*. Acest fapt impune interpretarea sensurilor în strînsă legătură cu valențele semantice ale limbajului religios; b) dacă lexicul referitor la veșnicie în epitafurile de la Săpînța (ce apare în context religios, în cea mai mare parte) nu păstrează trăsăturile semantice ale limbajului religios, atunci semantica acestor locuțiuni ar trebui să producă sensuri contextuale contradictorii cu crezul creștin și cu învățătura de ansamblu a Bibliei. Or, dimpotrivă, lexicul referitor la veșnicie din epitafuri este consonant cu ideile vehiculate de limbajul biblic-religios. Prin urmare, pentru a identifica o motivație necontradictorie pentru statistica semantică amintită, am avansat *ipoteza a doua*, și anume necesitatea ca *explicația* pentru statistica surprinzătoare constînd în folosirea aproape exclusivă a *sensului temporal finit în context religios* a lexemelor *în veci/ pe veci* în epitafuri să pornească de la sursă, adică de la *hermeneutica textului biblic* însuși.

De *(re)evaluarea sensurilor* pe care le au aceste locuțiuni *în limbajul biblic-religios*, de unde sînt împrumutate, ne ocupăm în prima parte a acestui articol.

§2. Hermeneutica textului biblic.

Pentru a urmări sensul lexemelor *în veci*/ *pe veci* în limbajul biblic-religios, propunem spre analiză următoarele contexte² care conțin locuțiunile în atenție, precum și derivate ale substantivului *veac* (*veșnic*, *în vecii vecilor*, *în veci de veci* etc.):

(1) a. Cuvîntul Tău, Doamne, dăinuiește *în veci* în ceruri. [Psalm 119:89]

b. [...] căci a Ta este împărăția și puterea și slava *în veci*. Amin! [Matei 6:13 u.p.]

c. Căci orice făptură este ca iarba și toată slava ei, ca floarea ierbii. Iarba se usucă și floarea cade jos, dar Cuvîntul Domnului rămîne *în veac*. Și acesta este Cuvîntul care v-a fost propovăduit prin Evanghelie. [cf. 1 Petru 1:24-25]

(2) a. Tot așa, Sodoma și Gomora și cetățile dimprejurul lor, care se dăduseră ca și ele la curvie și au pofțit după trupul altuia, ne stau înainte ca o pildă, suferind pedeapsa *unui foc veșnic*. [Iuda 7]

b. Nu se va stinge nici zi, nici noapte, și fumul lui se va înălța *în veci*. *Din veac în veac* va fi pustiit, și nimeni nu va trece prin el *în veci de veci*. Ci pelicanul și ariciul îl vor stăpîni, bufnița și corbul îl vor locui. Se va întinde peste el funia pustiirii și cumpăna nimicirii. [Isaia 34:10-11]

c. M-am pogorît pînă la temelile munților, zăvoarele pămîntului mă încuiau *pe vecie*; dar Tu m-ai scos viu din groapă, Doamne, Dumnezeul meu! [Iona 2:6]

Astfel, chiar de la prima lectură a versetelor de mai sus, constatăm că cititorul este pus în fața unor contexte încărcate cu valențe semantice diferite: în timp ce exemplele (1)a.b.c. ilustrează sensul temporal [+infini]t consemnat în DLR pentru limbajul bisericesc (cf. *în veci* = „care nu va avea sfîrșit, veșnic, etern”), receptarea aceluiași sens temporal [+ infini]t în cazul exemplurilor (2)a.b.c. ridică probleme de coerență logică:

- textul din Iuda 7 vorbește despre Sodoma și Gomora, care „suferă pedeapsa unui foc *veșnic*”, însă este evident că Sodoma și Gomora nu mai ard;
- versetul 10 din Isaia 34 și contextul imediat următor par a sugera că există un loc destinat celor păcătoși, unde aceștia ard continuu; însă, ideea focului veșnic este relaționată adversativ și contradictoriu în context: „nu se va stinge nici zi, nici noapte [...] *în veci*, [...] ci bufnița și corbul îl vor locui.” Cum e posibil deci să ardă ținutul acela veșnic, cînd pelicanul, ariciul, bufnița și corbul vor locui acolo?

Cheia care rezolvă contradicția logică din aceste versete constă în înțelegerea corectă a sensului pe care îl dă limba ebraică acestor cuvinte. În această ordine de idei, aflăm din lucrările de specialitate [Tomasino, 1997] că lexemele românești în atenție, referitoare la veșnicie, au drept corespondent în textul original cuvîntul ebraic *olam*, care în traducere apare în mod habitual ca „veșnic”/„totdeauna”; totuși, sensul lexical fundamental al cuvîntului *olam* este

² Referințele scripturistice sînt citate din *Biblia sau Sfînta Scriptură a Vechiului și Noului Testament cu Trimiteri*, 2005, Societatea Biblică Interconfesională din România, trad. Dumitru Cornilescu, București, Editura Societății Biblice Interconfesionale din România.

„timp îndepărtat”; semantica lui nu este echivalentă întotdeauna cu „etern, fără sfârșit”. De fapt, în mod curent, se referă la „un timp viitor cu durată limitată, adică la condiții care se vor desfășura pe o perioadă limitată de timp, deseori cât durata vieții unei singure persoane”. Dicționarul explicitează mai departe o particularitate semantică a termenului *’olam*, constând în dependența sensului său lexical de cuvântul la care se referă [Hobjilă, 2003]. Adică:

- atunci când referentul este Dumnezeu, care este nemuritor [1 Timotei 6:16], sau entități create să dureze „pe veci” [de ex., pământul – Ps. 78:69; 104:5], atunci *’olam* înseamnă „timp fără sfârșit” (vezi și exemplele (1)a.b.c.);
- însă atunci când referentul este ceva ce nu a fost creat să existe veșnic, atunci *’olam* face referire la „durată limitată”. De exemplu:

[Exod 19:9]: poporul Israel avea să aibă încredere în Moise *’olam* (= „pentru „totdeauna”);

[Exod 21:6]: un slujitor care își iubește stăpînul îl va sluji *’olam* (= „pentru totdeauna”);

[1 Samuel 1:22]: Samuel urma să rămînă în slujba Domnului *’olam* (= „pentru totdeauna”).

În toate situațiile de mai sus, sensul cuvîntului „totdeauna” este „atîta timp cât persoana a fost în viață”. În cazul lui Iona, același „totdeauna” a durat numai trei zile – vezi (2)c: [Iona 2:6].

Cu privire la focul iadului, determinantul *veșnic* este același ebr. *’olam*³, cuvînt cu sens lexical variabil, asociat subiectului la care se referă. Deci, așa cum focul care a nimicit cetățile Sodoma și Gomora nu mai arde, dar este numit *foc veșnic* nu în sensul că arderea continuă încă, la nesfârșit, fără a ajunge la finalizare, ci în sensul că rezultatul acțiunii lui este permanent, are urmări veșnice⁴, la fel focul iadului nu arde la nesfârșit. Focul este veșnic nu în durată, ci în consecințe.

În același fel,

(3) a. mîntuire *veșnică* / răscumpărare *veșnică* [Evrei 5:9; Evrei 9:12]

b. judecată *veșnică* [Evrei 6:2]

c. pierzare / pedeapsă *veșnică* [2 Tesaloniceni 1:9; Matei 25:46]

nu înseamnă „care continuă la nesfârșit, fără a se mai finaliza”. Nu procesul, ci consecințele sînt descrise ca „veșnice”. E de remarcat aici sensul mai degrabă juridic pe care-l actualizează cuvîntul *veșnic* în context religios: „pentru totdeauna, în

³ În Noul Testament, lui *’olam* îi corespunde gr. *aionios*, care este tradus cu „în vecii vecilor” și „veșnic”. Grecesul *aionios* este folosit cu referire atît la Dumnezeu, cît și la om. La fel ca ebr. *’olam*, și gr. *aionios* este un cuvînt polisemantic, cu sens lexical variabil, asociat cuvîntului pe care îl determină: cînd e folosit cu referire la Dumnezeu, *aionios* (= „pururea”, „veșnic”) are sens absolut, infinit, deoarece Dumnezeu este nemuritor; dar cînd este folosit în legătură cu ființele umane sau cu lucruri, *aionios* are sens finit, însemnînd „atîta vreme cît persoana trăiește sau lucrul respectiv există”.

⁴ Apostolul Petru spune despre acel foc că a prefăcut cetățile în cenușă [2 Petru 2:6]; deci durată „focului veșnic” a fost limitată: după ce a fost consumat tot ce era de ars, focul s-a stins. Vezi și exemplul similar: Ieremia a profetizat că Ierusalimul va fi nimicit printr-un foc „care nu se va stinge” [Ieremia 17:27]. Împlinirea acestei profeții a avut loc atunci cînd Nabucodonosor a cucerit Ierusalimul [2 Cronici 36:19]. Deci combustia a continuat pînă cînd Ierusalimul a fost distrus, după care a încetat.

mod definitiv⁵. Focul *veșnic*/ pierzarea *veșnică* (3)c., la fel ca mîntuirea sau răscumpărarea *veșnică* (3)a., este una din cele două sentințe pronunțate în contextul judecății divine, la judecata *veșnică* (3)b. Prin urmare:

- judecata este *veșnică* nu în sensul că nu se mai termină, e amînată la nesfîrșit, fără a se finaliza vreodată, ci în sensul că este ultima etapă dintr-un proces cosmic („judecata de apoi”), în care se pronunță sentințe *veșnice*, adică definitive, irevocabile, fără posibilitatea de recurs;
- mîntuirea sau răscumpărarea *veșnică* nu poate fi un proces care se tot desfășoară fără să se termine niciodată, ci e o sentință, un rezultat al procesului, cu valoare definitivă;
- în același fel, focul *veșnic* nu este *pedepsire veșnică*, ci *pedeapsă veșnică*: „Și aceștia vor merge în pedeapsa veșnică, iar cei neprihăniți vor merge în viața veșnică” [Matei 25:46]. Pedeapsa celor nelegiuiți nu poate fi „chinul veșnic” perpetuat la nesfîrșit, ci e dispariția lor pentru totdeauna, o sentință definitivă [cf. Obadia 1:16]: „vor fi ca și cînd n-au fost niciodată” [vezi și 2 Petru 3:7; Evrei 10:27].

Concluziile secțiunii §2.

Reevaluarea inductivă a sensurilor pe care le au locuțiunile *în veci(e)*/ *pe veci(e)* în limbajul biblic-religios (de unde le împrumută epitafurile de la Săpînța) a scos la lumină trei aspecte:

1) Substantivul *veac* și lexemele derivate (*veșnic*, *în veci*/ *pe veci* etc.) au în limbajul biblic-religios un *sens variabil: finit/ limitat temporal* sau *infiniit/ nelimitat temporal*, în funcție de natura perpetuă sau temporară a referentului vizat (ex.: Dumnezeu, Cuvîntul lui Dumnezeu *vs.* om, foc etc.).

2) Ipoteza noastră de la început [Timofte, 2021: 85-92] nu a fost greșită, căci sensul locuțiunii în limbaj biblic-religios fiind variabil (finit/ infinit), rezultă că sensul preponderent finit al perifrazelor *în veci*/ *pe veci* în epitafurile maramureșene este folosit consecvent cu uzul din limbajul biblic, deci necontradictoriu cu uzul din limbajul religios.

3) Definirea locuțiunii temporale *în veci*/ *pe veci* și a derivatelor substantivului *veac* în DLR este incompletă, în sensul că pentru definirea cuvintelor în stilul religios nu sînt luate în considerare variantele sau sublimbajele⁶ acestui stil funcțional. Prin urmare, definiția DLR înregistrează numai semantica specifică *limbajului bisericesc-religios*, cu *sensul invariabil [+infiniit/ nelimitat temporal]*, sens ilustrat cu pedeapsa veșnică a flăcărilor iadului. Propunem, de aceea, ca definiția din dicționar(e) să fie întregită și cu *sensul variabil din limbajul biblic-religios*: a) sens [+infiniit/ nelimitat temporal]; și b) [+ sens finit/ limitat temporal], pentru acesta din urmă ilustrarea adecvată integrînd și referințele scripturistice la flăcărilor iadului.

⁵ DLR înregistrează sensul juridic pentru locuțiunile adverbiale (*în veci*, *pe veci*, *în veci de veci*, *în veac* etc.).

⁶ <https://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A12930/pdf>.

§3. Justificarea corespondenței între semantica variabilă a perifrazelor adverbiale *în veci/ pe veci* în epitafurile de la Săpînța și în textul biblic.

Textul epitafurilor din Cimitirul Vesel poate face obiectul investigației din multe perspective. Cercetarea noastră lexicologică a observat, printr-o lărgire a analizei în interdisciplinaritate, o surprinzătoare corespondență și armonie între textul epitafurilor maramureșene și textul biblic în privința sensului variabil [finit/ infinit] pe care-l actualizează locuțiunile *în veci(e)/ pe veci(e)* în context religios. Mai exact, în cele 526 de epitafuri culese de Roxana Mihalcea [2017], lexemele temporale *în veci/ pe veci* și sinonimele lor contextuale au 64 de ocurențe; sensurile temporale ale locuțiunilor sînt actualizate inegal: 63 [+limitat/ finit] *vs.* 1 [+nelimitat/ infinit]. Lucrarea noastră a arătat, în contradicție cu sensul lexical înregistrat de dicționarele limbii române (care fac o descriere semantică lacunară a acestor perifraze adverbiale, prin luarea în considerație numai a sensului *infinit* actualizat de *limbajul bisericesc*), că sensul temporal *finit* este, de asemenea, specific stilului religios, însă în varianta *limbajului biblic*. Așadar, actualizarea ambelor valențe semantice [finit/ infinit] în textul epitafurilor e în armonie cu uzul pe care aceste lexeme le au în stilul biblic-religios. Cum se explică această corespondență semantică?

Cu atît mai surprinzătoare e corespondența dintre textul epitaf și textul biblic în privința semanticii variabile a perifrazelor adverbiale referitoare la veșnicie, cu cît corpusul de epitafuri e caracterizat de un pronunțat amestec de elemente creștine și păgîne⁷ – așa cum bine remarcă și Roxana Mihalcea. Utilizarea *sui-generis* a variabilității de semnificații, în deplină concordanță cu textul Scripturii, apare ca o trăsătură lingvistică insulară, neatinsă de influențele precreștine prezente, de altfel, în mod recurent în epitafuri. Care să fie explicația acestei particularități lexicale?

Să fie vorba de o influență din partea Bibliei înspre textul epitaf? Este nerealist de presupus că țărănul maramureșean va fi avînd acces la textul cult, sacru, a cărui cercetare să fi determinat o relație de tip cauză – efect între cele două texte.

Să fie vorba de o contaminare între etimoane [Timofte, 2021: 85-92] (*věkŭ – aeternum – aevum*) care va fi dus la dualitatea semantică a perifrazelor adverbiale? Puțin probabil. Și cu siguranță că aceasta n-ar fi dus la o corespondență lipsită de contradicții cu uzul lexemelor omonime din textul sacru.

În lipsa unui argument oferit de istoria limbii care să explice această particularitate lingvistică, vom lăsa tot textul Scripturii să vorbească: „A pus în inima lor chiar și *gîndul veșniciei*, măcar că omul nu poate cuprinde, de la început pînă la sfârșit, lucrarea pe care a făcut-o Dumnezeu” [Eclesiastul 3:11] (s.n.). „*Gîndul veșniciei*”, curat, așa cum l-a pus Dumnezeu în omul simplu, se arată dezgolit de prejudecăți, de tradiții, de încurcăturile filozofiei și ale religiei instituționalizate caracterizate atît de adesea prin „tendință”. Explicarea acestui

⁷Amestecul de elemente păgîne și creștine în versurile funebre este evident la nivel lexical în special prin termeni și sintagme cu referire la riturile de trecere, obiceiuri de priveghi – practici care poartă amprenta unor „reminiscente păgâne care au persistat în cultura populară românească” [Mihalcea, 2017: 14]. Tocmai de aceea, perifrazele adverbiale *în veci(e)/ pe veci(e)*, folosite în mod consecvent cu sensurile lexicale prezente în Sfînta Scriptură, fără nici o urmă de contaminare semantică din partea cultului precreștin, reprezintă un fapt de limbă neobișnuit, singular, în versurile funerare din Maramureș.

gînd al veșniciei în registrul popular al limbii, la nivelul semanticii duale a locuțiunilor temporale *în veci(e)*/*pe veci(e)*, într-o deplină concordanță cu textul Bibliei, este, prin chiar ipostaza de trăsătură lingvistică insulară în textul epitaf, o mărturie pentru faptul că, indiferent de tradiția locului, a timpului, indiferent de circumstanțe, de moștenirea culturală sau lingvistică, „Lumina aceasta era adevărata Lumină, care luminează pe orice om venind în lume” [Ioan 1:9]. „Gîndul veșniciei” în Maramureș credem că și-a găsit expresia într-o insulă lingvistică de puritate a credinței despre care vorbește și crezul blagian: „Eu cred că veșnicia s-a născut la sat.”

BIBLIOGRAFIE

- Biblia sau Sfînta Scriptură a Vechiului și Noului Testament cu Trimiteri*, Societatea Biblică Interconfesională din România, trad. Dumitru Cornilescu, București, Editura Societății Biblice Interconfesionale din România, 2005.
- Bilauca, 2008: Monica Bilauca, *Termeni creștini în frazeologia românească*, Suceava, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, 2008.
- <https://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A12930/pdf>.
- DLR, 1997: *Dicționarul limbii române* (DLR), Tom. 13. Partea 1: Litera V-veni, București, Editura Academiei Române, 1997.
- DLR, 2002: *Dicționarul limbii române* (DLR), Tom. 13. Partea a 2-a: Litera V Venial-vizurină, București, Editura Academiei Române, 2002.
- DLRLC, 1955-1957: *Dicționarul limbii române literare contemporane*, București, Editura Academiei Române, 1955-1957, disponibil online: <https://dexonline.ro/definitie/veac>
- Hobjilă, 2003: Angelica Hobjilă, *Microsistemul deicticelor în limba română vorbită neliterară actuală*, Iași, Casa Editorială *Demiurg*, 2003.
- MDA2, 2010: *Micul dicționar academic* (MDA): Vol. 4: Pr-Z., disponibil online: <https://dexonline.ro/definitie/veac>.
- Mihalcea, 2017: Roxana Mihalcea, *Crucile de la Săpânța. O colecție de epitafuri din vesulul cimitir maramureșean*, București, Editura All, 2017.
- Timofte, 2021: Monica Timofte, *Valențesemantice ale locuțiuniloradverbialeînveci, peveciînepitafurile de la Săpânța*, în „Meridian Critic” No 1 (Volume 36) 2021, Suceava, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, pp. 85-92
- Tomasino, 1997: Anthony Tomasino, *New International Dictionary of Old Testament Theology and Exegesis*, ed. Willem A. Van Gemeren, 5 vol. *Grand Rapids*, MI: Zondervan, 1997, 3:347.

